

**ЕТНОЛІНГВОДИДАКТИЧНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО
ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО НАВЧАННЯ УЧНІВ
НАРОДОЗНАВЧОЇ ЛЕКСИКИ**

Постановка проблеми. Вимоги сучасного суспільства, що висуваються до навчально-виховного процесу вищої школи, передбачають підготовку висококваліфікованих професіоналів у галузі вітчизняної лінгводидактики. Існуюча соціомовна ситуація в країні потребує мовних особистостей, що характеризуються науковим стилем мовомислення, досконало володіють рідною мовою, проектують пошуки нових підходів до лінгвістичної та лінгвометодичної підготовки майбутнього педагога.

Лінгвокультурологічний підхід у вивченні лексики рідної мови, етнопедагогічні основи формування мовленнєвих умінь і навичок учнів основної школи представлені у дисертаційних дослідженнях В.Дороз, Т.Левченко, Р.Дружененко; деякі фольклорно-краєзнавчі, етнографічні аспекти у професійній підготовці та післядипломній освіті вчителя були предметом дослідження науковців: В.Денисенко, К.Климова, Ю.Ледняк, А.Лисенко та ін. Проблеми мовної підготовки вчителя початкових класів перебувають у центрі уваги українських науковців, таких як: Н.Бабич, В.Жайворонка, С.Єрмоленко, В.Кононенко, Л.Мацько, В.Мусієнка, Л.Паламар, М.Пентиліук, В.Русанівського та ін. Окремі роботи були присвячені дослідженню проблеми мовленнєво-народознавчої підготовки студентів до навчання української мови в дошкільних закладах (Котик Т.М.), розвитку мовлення дітей дошкільного віку (Макарова В.М.); народознавчої роботи з математики (Плетеницька Л.С.); моделювання навчально-виховного процесу з народознавства в закладах освіти I і II рівнів акредитації (Макаренко О.П.).

Однак питання цілісної етнолінгводидактичної підготовки, формування етнолінгводидактичної культури майбутніх вчителів початкових класів залишаються відкритими.

Метою статті є висвітлити теоретико-методичні основи формування етнолінгводидактичної підготовки майбутніх учителів початкової школи.

Виклад основного матеріалу. Етнолінгводидактична підготовка майбутніх вчителів передбачена у таких державних документах, як “Концепція національного виховання”, “Національна доктрина розвитку освіти”, “Концепція навчання державної мови у школах України” тощо.

За визначенням Н.Ємельянової, професійно-педагогічна діяльність педагога - це такий вид трудової діяльності у сфері “людина-людина”, зокрема в її педагогічній галузі, що обумовлена потребами життєдіяльності особистості в суспільстві, спрямованої на розвиток, виховання і навчання дітей, зміст якої складає базовий компонент освіти з усіма його сферами життєдіяльності. Професійно-педагогічна діяльність складається із взаємодії суб’єкта діяльності (вихователь, вчитель) з предметом чи об’єктом праці (діти різного віку, педагоги, батьки), за допомогою знаряддя (засоби, форми, методи, прийоми, технології навчання і виховання), які є динамічними і піддаються змінам. На думку вченої, готовність до професійної діяльності визначається як уміння виконувати певні операції і творчо підходити до їх виконання. Це особливий психічний стан особистості, наявність у неї моделі щодо структури відповідної дії та спрямованості свідомості на її виконання; цілеспрямоване виявлення особистості, що обіймає установку, погляди, переконання, систему відношень, мотивацію, емоційно-вольові та розумові якості, професійну компетентність, навички і вміння її практичного втілення[2, с.8].

Поняття готовності визначається вченими (М.І. Дьяченко, Л.А. Кандибович, І.А. Зимняя) як процес вироблення майбутнім педагогом моделі майбутньої професійної діяльності залежно від отриманих у ході професійної підготовки знань, умінь, навичок та сформованого рівня компетентності.

Готовність - це цілісна інтегрована якість особистості, що характеризує її емоційно-когнітивну та вольову вибіркочу прогнозуючу мобілізаційність у момент включення в діяльність певної спрямованості. Готовність виникає внаслідок досвіду людини, який ґрунтується на формуванні позитивного ставлення до діяльності, усвідомленні мотивів і потреб у неї, об'єктивзації її предмета і способів взаємодії з ним. Емоційні, вольові та інтелектуальні характеристики поведінки особистості є конкретним вираженням готовності на рівні явища. Готовність має часові характеристики, буває тривалою та ситуативною (тимчасовою). Тривала готовність, чи підготовленість, формується заздалегідь, у результаті спеціально організованих впливів. Вона діє та виявляється постійно і становить найважливішу передумову успішної діяльності. Ситуативна чи тимчасова готовність характеризується нестійкістю і піддається впливу багатьох факторів, що виникають з особливостями кожної конкретної ситуації діяльності. Головними науковими підходами до окреслення категорії готовності є психологічний, де готовність розглядається як особистісна характеристика, що передбачає здатність до адаптації та саморегуляції поведінки й розвитку, педагогічний, де готовність визначається як загальна характеристика розвитку, навчання і виховання особистості у сфері освіти відповідно до соціального замовлення, професійно-педагогічний, де готовність визначається як характеристика результативності процесу професійної підготовки спеціалістів різних галузей знань[1, с.33-35].

Під лексико-народознавчою готовністю педагогів Н.Ємельянова розуміє сукупність лінгвістичних, лінгводидактичних та народознавчих знань, умінь і навичок, що визначають професійну спрямованість педагогічної діяльності; доречне використання малих жанрів фольклору, народної лексики, образних виразів народознавчої спрямованості в навчально-мовленнєвій діяльності дітей [2, с.9]. До структури такої діяльності вчена відносить чинники: 1) лексичний (лексикологічна і лінгводидактична обізнаність студентів з методики словникової роботи); 2) народознавчий (обізнаність студентів з українськими

народними традиціями, з програмно-методичним забезпеченням народознавчого аспекту навчально-виховної роботи з дітьми, багатство і розмаїття народознавчої лексики в мовленні студентів); 3) прогностичний (вміння планувати лексико-народознавчу роботу з дітьми, вміння складати тематичні словнички народознавчої лексики та адекватно ними користуватись у процесі навчально-мовленнєвої діяльності, вміння складати сценарії українських народних свят); 4) оцінно-регулятивний (вміння оцінювати та аналізувати конспекти занять і плани навчально-виховної роботи з дошкільниками, володіння діагностичними методиками виявлення рівня розвитку словника дітей, вміння оцінювати і аналізувати сценарії проведення національних свят у дошкільному закладі) [2, с.9-10].

На думку Л.Маєвської, концептуальними основами підготовки майбутнього вчителя до професійної діяльності в етнокультурному виховному просторі є: 1) відповідність підготовки спеціаліста у ВШ сучасним вимогам, що відображені у міжнародних та вітчизняних нормативно-правових актах і наукових дослідженнях; 2) цілісність змісту професійної педагогічної підготовки завдяки органічній єдності структурних компонентів моделі підготовки; 3) спрямованість технологій на розвиток креативного мислення майбутнього вчителя, його фахової мобільності та інших значущих умінь, необхідних для професійної діяльності в етнокультурному виховному просторі; 4) формування дослідницької культури фахівця як основи переходу від репродуктивного відтворення отриманих знань у типових ситуаціях до проблемно-пошукового способу знаходження необхідної наукової інформації і активного використання її у нестандартних ситуаціях; 5) взаємообумовленість процесу формування продуктивного етнокультурного досвіду молодших школярів з якістю професійної підготовки майбутнього вчителя у цьому напрямку[3].

Як стверджує І.Шумілова, у процесі навчання студентів педагогічне краєзнавство виконує такі функції: виховну, освітню, розвивальну, організаційну, мотиваційну, практично-орієнтовану, теоретико-

методологічну. Адже, саме вивчення основ історико-педагогічного краєзнавства сприяє вихованню таких якостей як громадянськість, патріотизм, любов до рідного краю; формується творчий підхід до вивчення і використання місцевого історико-педагогічного досвіду, а також індивідуальний стиль діяльності, спрямованість на професію вчителя, повага до педагогічної діяльності, розвиваються комунікативні уміння (слухати, вести діалог, бесіду, ставити питання, встановлювати особисті контакти тощо), педагогічний такт (на прикладі знайомства з діяльністю кращих учителів краю). Гнучке використання засобів, методів, прийомів, що сприяють активному мисленню студентів, постійному творчому пошуку, оновленню ідей, призводить до більш глибокого та продуктивного засвоєння ролі і місця краєзнавчої роботи вчителя в організації навчально-виховного процесу, адже саме в краєзнавстві закладено потужні потенційні можливості підготовки майбутнього вчителя до означеної сфери діяльності. Вчена вважає, що саме залучення студентів до активної педагогічно-краєзнавчої діяльності сприяє впровадженню активних форм і методів у навчально-виховний процес. Серед них науковець особливого значення надає моделюванню проблемних ситуацій, різноманітним дискусіям, діловим іграм, завданням творчого та навчально-дослідного характеру, проведенню засідань круглих столів, конференцій, педагогічних читань, виставок, захисту науково-дослідних робіт тощо. Організація такої роботи сприяє удосконаленню знань, умінь і навичок студентів з краєзнавчої роботи[6].

О.Семенов, до складових національно-мовної особистості вчителя рідної мови відносить: мовні здібності, мовне чуття естетичної цінності рідного слова, мовний смак, мовна стійкість, національний спосіб мислення, національна свідомість і самосвідомість, національний характер, національно-культурна мотивація [5, с.49].

Від того, як педагоги зможуть вплинути на розвиток почуттів дитини, розкрити дітям світ навколишнього життя, розвинути їх фантазію, залежить виховання майбутніх громадян. Важливими компонентами в системі

педагогічної підготовки майбутніх учителів початкових класів є народні звичаї, традиції, обряди. Студенти на практичних заняттях мають можливість проводити міні-дослідження, з'ясувати, здійснювати аналіз певних термінів, понять, укласти міні-словнички народознавчої лексики для учнів молодшого шкільного віку. Також студентам необхідно вивчити та уточнити зміст таких понять як народознавство, народна педагогіка; оволодіти словами народознавчого змісту, що позначають назви предметів побуту, національного одягу, їжі, слова-символи українського народу та слова національно-мовленнєвого етикету.

Під етнолінгводидактичною підготовкою вчителя початкових класів до навчання учнів народознавчої лексики розуміємо сукупність наукових лінгводидактичних знань, сформованість професійно-мовленнєвих умінь і навичок щодо володіння літературними нормами української мови у процесі спілкування; обізнаність з українськими національними традиціями і мовленнєвим етикетом, що обумовлюють ефективне вирішення навчально-виховних і мовленнєвих завдань.

Етнолінгводидактична підготовка вчителя початкових класів передбачає формування у них народознавчої, краєзнавчої, соціокультурної компетенцій, що їх має набути майбутній вчитель упродовж навчання: знання й уміння використовувати особливості мовленнєвої поведінки у відповідних ситуаціях спілкування; забезпечувати формування культури спілкування, ознайомлення з нормами етикету; формування знання та вміння правил ввічливості; формування знання і вміння визначати акцент та діалектні особливості мовлення; формування умінь складати й презентувати усні відгуки про побачене, почуте, пережите.

Л.Плетеницька визначає низку педагогічних умов ефективного формування соціокультурної компетенції студентів. Серед них: комплексне оволодіння студентами країнознавчою, лінгвокраїнознавчою і соціолінгвістичною компетенціями; організація навчання на основі доцільно відібраного матеріалу з використанням системного підходу до процесу

формування соціокультурної компетенції; проведення навчання з урахуванням творчої діяльності студентів, що стимулює їхній пізнавальний інтерес і забезпечує цілісність знань; використання у навчальному процесі комунікативних ситуацій як пріоритетних засобів формування соціокультурної компетенції у різних формах спілкування; використання розробленого курсу із спеціально відібраними тематичними текстами і вправами та завданнями до них; навчальний процес спрямовувати на міжкультурну комунікацію, на завдання реального спілкування з носіями мови у типових сферах діяльності та комунікативних ситуаціях[4, с.338-339]. Етнолінгводидактична підготовка студентів передбачає ознайомлення їх із основними формами та видами народознавчої навчально-виховної роботи; перегляд та аналіз відеозаписів уроків з елементами народознавства; зустрічі з діалектологами, соціолінгвістами, фольклористами, етнографами, письменниками; підготовку уроків-диспутів, уроків-семінарів, уроків-конкурсів, позакласних заходів, тематичних вечорів, конференцій; інсценування різноманітних обрядів, краєзнавчих екскурсій, театралізованих фольклорних свят тощо.

Отже, готовність до ефективної професійної діяльності в етнокультурному навчально-виховному просторі є важливою передумовою професійної педагогічної освіти, що потребує організації цілеспрямованої підготовки студентів до педагогічної підтримки і формування суб'єктивної позиції носія етнокультури, розвитку потреби взаємодії з ним у педагогічному просторі етносу.

Література

1. Гуцан, Т. Г. Сутність і структура готовності майбутнього вчителя економіки до професійної діяльності в у мовах профільного навчання / Т. Г. Гуцан // Наукові записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. Серія : Психолого-педагогічні науки. - № 6. Ч. 2 - Ніжин, 2009. - 302 с.

2. Ємельянова Н. / Ємельянова Н. Л. Підготовка майбутніх вихователів до роботи над засвоєнням старшими дошкільниками народознавчої лексики: автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.04 / Південноукраїнський держ. педагогічний ун-т (м. Одеса) ім. К.Д.Ушинського. - О., 2003. – 21 с.

3. Маєвська Л. Модель підготовки майбутнього учителя до етнокультурного виховання молодших школярів / Л.М.Маєвська // Режим доступу: zu.edu.ua.

4. Плетеницька Л. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до ознайомлення учнів з елементами народної математики / Л.Плетеницька // Етнопедагогічний аспект професійної підготовки студентів у вишах Прикарпатського регіону: навчально-методичний посібник / За ред. проф. Н.В.Лисенко. – Київ-Івано-Франківськ, 2009. – 344с.

5. Семенов О. Етнолінгводидактична культура педагога: шляхи її формування в умовах вищої школи / О.Семенов // Українська література в загальноосвітній школі. – 2006. - №9. – С.47-52.

6. Шумілова І. Використання педагогічного краєзнавства в процесі підготовки майбутнього вчителя початкової школи / І.Ф. Шумілова// Режим доступу:<http://vuzlib.com>.

Резюме

У статті висвітлено теоретико-методичні основи формування етнолінгводидактичної підготовки майбутніх учителів початкової школи. Розкрито зміст етнолінгводидактичної, лексико-народознавчої підготовки майбутніх вчителів початкової школи. Обґрунтовано особливості формування соціокультурної компетенції студентів.

Ключові слова: етнолінгводидактична підготовка, лексико-народознавча підготовка.

ZHAROVSKA A.V.

SUMMARY

ETHNO LINGUISTIC DIDACTIC PREPARATION OF FUTURE TEACHERS OF PRIMARY SCHOOL TO STUDENT LEARNING ETHNOLOGICAL VOCABULARY

The article deals with the theoretical and methodological basis for the formation ethno linguistic didactic training of primary school teachers. Solved content ethno linguistic didactic, lexical and ethnology of the future elementary

school teachers. The peculiarities of formation of socio-cultural competence of students are grounded.

Keywords: ethno linguistic didactic preparation, lexical and ethnological training.

Дані про автора:

Жаровська Анна Василівна – аспірант Прикарпатського національного університету ім. В.Стефаника.